

Т. В. Чередниченко

аспірант кафедри загальної педагогіки та психології
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МОТИВАЦІЯ НАРОДЖЕННЯ ДИТИНИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ПСИХОЛОГІЧНОЮ ГОТОВНІСТЮ ДО МАТЕРИНСТВА

Стаття присвячена дослідженню мотиваційного компоненту у структурі психологічної готовності до материнства. Розглянуто онтогенез материнської мотиваційної сфери та особливості репродуктивної мотивації жінки. Здійснено аналіз мотивів народження дитини та визначено їх зв'язок із психологічною готовністю до материнства. Зазначено, що дослідження мотиваційного компоненту психологічної готовності до материнства має прогностичне значення для забезпечення адекватної моделі взаємодії матері і дитини і вказує на рівень психологічної готовності жінки до материнства.

Ключові слова: психологічна готовність до материнства, материнська мотиваційна сфера, потреба у дітях, потреба у материнстві, мотивація дітонародження, репродуктивні мотиви.

Постановка проблеми. Мотиваційна сфера майбутньої матері як стрижневий складник психологічної готовності до материнства зосередила у собі всю складність психологічних, соціальних, економічних протиріч, які переживає сучасна жінка. Вибір на користь професійної самореалізації та матеріального благополуччя віддаляє жінку від потреби бути матір'ю. Це ускладнює процес адаптації до вагітності, ідентифікації себе у ролі матері і впливає на мотивацію народження дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мотиваційну основу психологічної готовності до материнства досліджують багато вчених. Структура психологічної готовності до материнства є предметом дослідження О. Проскурняк, О. Тиунової, Т. Гур'янової, Т. Зенкової; онтогенез мотиваційної материнської сфери вивчали Г. Філіппова, Ю. Шмурак, О. Матвєєва; девіантне материнство – В. Брутман, М. Панкратова, С. Єніколопов; культурно-історичні аспекти материнства досліджували В. Борисов, А. Антонов; емоційний стан жінки під час вагітності досліджували С. Мещерякова, О. Захаров; потреба у материнстві та мотивація дітонародження аналізували В. Іванниковим, В. Бойко, О. Подобіною, І. Щегловою, І. Добряковим.

Мотиваційна сфера жінки у наукових працях досліджується в основному як забезпечення умов для розвитку дитини (за умови адекватного материнства) або ж з позиції девіантного материнства. Водночас потребує аналізу мотивація дітонародження, яка впливає на психологічну готовність до материнства та забезпечує адекватну модель взаємодії матері та дитини.

Мета статті. Метою статті є дослідження материнської мотиваційної сфери, аналіз мотивів народження дитини та їх зв'язок із психологічною готовністю до материнства.

Виклад основного матеріалу. Більшість дослідників психологічної готовності до материнства виокремлюють у її структурі мотиваційний складовий елемент.

Г. Філіппова у структурі психологічної готовності до материнства виокремлює емоційно-потребнісний, операціональний та ціннісно-смысловий блоки. Емоційно-потребнісний блок передбачає потребу у контакті із дитиною як з об'єктом – носієм гештальту немовляти, потребу у її охороні і турботі, потребу у материнстві. Операції з догляду і охорони та операціональний зміст спілкування із дитиною – це компоненти операціонального блоку. Ціннісно-смысловий блок вміщує ставлення до дитини як до самостійної цінності та власне цінність материнства [14]. Т. Гур'янова основними вважає мотиваційний, оціночний, емоційний, операціональний та регуляційний аспекти психологічної готовності до материнства. Мотиваційний компонент вміщує мотив народження дитини, відповідальність за її виховання, почуття обов'язку [4]. Окрім когнітивно-операціонального блоку та блоку соціально-особистісної готовності, О. Матвєєва у структурі психологічної готовності до материнства виділяє потребнісно-мотиваційний блок. Останній, на думку дослідниці, поділяється на потребнісно-емоційний (позитивне ставлення жінки до вагітності та пологів, емоційно-позитивний образ дитини, бажання турбуватись про неї, позитивне ставлення до ролі матері) та ціннісно-смысловий (усвідомлення жінкою високого ступеню цінності дитини і материнства серед інших цінностей, адекватні уявлення про смисл материнства) компоненти [10]. Т. Зенкова розглядає мотиваційну сферу материнства як інтегроване психологічне утворення, що складається із взаємопов'язаних блоків: ціннісного, потребнісно-емоційного та блоку мотивів [7]. На думку О. Проскурняк,

психологічна готовність до материнства складається із наступних компонентів: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, афективно-регулятивного та поведінкового. Мотиваційно-ціннісний компонент передбачає наявність у жінки стійкої мотивації до материнства, розуміння його як важливої життєвої цінності та складника самореалізації, свідоме глибоке переконання жінки у цінності дитини, що проявляється в безумовній любові до неї [12, с. 211–212]. С. Мещерякова зазначає, що найбільш сприятливими для становлення психологічної готовності до материнства є бажаність дитини, вербальна адресованість до ще ненародженої дитини, прагнення інтерпретувати рухи плоду як акти спілкування, суб'єкт-об'єктне ставлення до дитини [11, с. 20–21]. Переважання мотиву народження дитини, прийняття її як самостійної цінності та набуття материнством життєвого сенсу вважає найсуттєвішими характеристиками й О. Тіунова і виділяє когнітивний, операціональний та емоційно-ціннісний компоненти психологічної готовності до материнства. Основою для останнього є позитивне ставлення до себе як майбутньої матері, включення материнства в ціннісно-смыслову сферу жінки та максимальне задоволення жінки своєю соціальною роллю [13].

Аналіз літератури показує, що мотиваційний компонент є одним із основних у структурі психологічної готовності до материнства.

Становлення мотиваційної сфери жінки відбувається на трьох основних етапах: докомунікативному, комунікативному і етапі зрілого материнства [14].

Докомунікативний етап включає досвід спілкування і взаємодію із власною матір'ю у ранньому дитинстві, ігровий етап (сюжетно-рольові ігри і взаємодія з ровесниками), етап няньчення, етап диференціації мотиваційних основ статевої та материнської поведінки. Згідно із дослідженнями в галузі пренатальної психології материнська мотиваційна сфера починає формуватися ще у пренатальному періоді [6; 15; 17]. Мозок ненародженої дитини не тільки розвивається, але й функціонує, реагує на сенсорні подразники і забезпечує зв'язок дитини із зовнішнім і внутрішнім світом. Дитина з моменту зачаття починає накопичувати власний досвід, переживаючи разом із матір'ю найбільш яскраві моменти та утримуючи їх у пам'яті. О. Захаров і Г. Філіппова, вивчаючи вплив материнських емоцій в період вагітності, зазначають, що за довготривалих стресів в крові матері утворюються стероїдні гормони, що проходять через плацентарний бар'єр і впливають на мозок дитини. Небажані діти порівняно з бажаними, згідно з дослідженнями О. Захарова, частіше народжуються передчасно [6]. Ю. Шмурак вказує на те, що докомунікативний етап знаходить свій вияв у так званих фантазіях вагітності. Вони виникають під час спілкування дітей між собою або з дорослими і змінюються

разом зі змінами в житті дитини. Чим позитивніший досвід цього етапу, тим адекватнішою буде модель поведінки майбутньої матері. Жінки, які відмовляються від своїх новонароджених дітей, зазвичай не мають позитивної моделі дитинства та батьківсько-дочірніх стосунків [15].

На комунікативний етап формування материнської сфери жінка переходить із настанням вагітності. Цей етап включає також пологи, післяпологовий період та період немовляти. Процес комунікації із власною дитиною починається задовго до її фізичного народження. Виникнення власне думки про дитину, бажання її мати формує образ ще ненародженої дитини. Майбутні батьки уявляють собі дитину, думають над її ім'ям, статтю, планують її виховання і майбутнє, і це означає, на думку С. Максименка, що дитина вже існує, «... вона – сама реальність для цих людей: вона – існує» [9, с. 103]. Е. Берн стверджував, що основа життєвого плану виникає ще задовго до народження. Мотиви, явні та приховані, що викликають бажання мати дитину, те, як потенційні батьки уявляють собі її майбутнє життя, багато в чому визначають сценарій її майбутнього життя [17]. Ключовим моментом зазначеного етапу є вагітність. Вона розглядається як гострий перехідний період, важливий етап особистісного та психосексуального розвитку жінки [3]. Те, як жінка переживає момент ідентифікації вагітності, її симптоматику по триместрам, емоційний стан в ці періоди, перше ворушіння дитини та активність жінки під час фізіологічного перебігу вагітності, визначає стиль переживання вагітності і відображає особливості мотиваційного компоненту психологічної готовності до материнства.

Етап зрілого материнства пов'язують із формуванням у матері емоційної прихильності до дитини, коли вона сприймається як особистість.

Мотиваційний складник психологічної готовності до материнства пов'язаний безпосередньо із виникненням потреби у дитині та формуванням мотивів народження дитини (репродуктивних мотивів).

Потреба у дітях – одна із найвищих потреб людини поряд із потребою у творчості, освіті, самореалізації. Вона конкурує із потребами соціально-психологічного рівня (потреба у спілкуванні, повазі, любові, турботі), потребою у безпеці та самозбереженні та фізіологічними потребами (у сні, їжі, відпочинку тощо). Потребу у дітях можна розглядати залежно від того, яка кількість дітей задовольняє всі рівні індивідуальної системи потреб особистості. А. Антонов вважає потребу у дітях соціально-психологічною властивістю соціалізованого індивіда, яка проявляється у тому, що без наявності дітей і належної їх кількості індивід відчуває ускладнення як особистість. Ці ускладнення виникають у повсякденному житті

за обставин з'ясування сімейного статусу особистості, коли здійснюється оцінка і самооцінка поведінки особистості на основі репродуктивних норм. Під останніми розуміють детерміновані суспільством принципи і зразки бажаної поведінки, які стосуються народження певної кількості дітей і прийняті в тій чи іншій соціальній групі, до якої належить або хотів би належати індивід. Ці норми, інтеріоризуючись, тобто перетворюючись на внутрішні соціально-психологічні структури особистості, визначають сутність потреби у дітях. На думку дослідника, потреба у дітях не змінюється під впливом умов життя, змінюються лише сімейні ситуації, які або сприяють, або перешкоджають задоволенню потреби у дітях; величина потреби у дітях незмінна протягом всього життя [1]. В. Іванников акцентує увагу, що потреба у материнстві – необхідна, але недостатня умова для материнської діяльності. Спонування до дії є результатом особливого процесу усвідомлення потреби – процесу мотивації. Мотив виступає безпосереднім смислоутворюючим фактором [8].

Репродуктивна мотивація (репродуктивні мотиви, мотиви дітонородження) трактується як психічний стан особистості, що спонукає її до досягнення найрізноманітніших цілей через народження певної кількості дітей.

Мотиви народжуваності у науковій літературі прийнято поділяти на економічні (прагнення підвищити добробут сім'ї та економічний статус, отримання пільг при народженні певної кількості дітей); соціальні (народження певної кількості дітей у межах наявних соціокультурних норм дітонородження); психологічні (через народження дитини досягаються глибинні особистісні, внутрішні цілі). Психологічні репродуктивні мотиви своєю чергою поділяються на три групи. До першої входять мотиви, зумовлені потребою жінки в любові дитини, повазі, наповненні свого життя смыслом, потребою у продовженні себе у дітях. Друга група вміщує потребу у піклуванні і турботі про дитину, спрямуванні її розвитку, передання свого життєвого досвіду. В третій групі поєднуються всі інші мотиви – бажання уникнути самотності, зміцнити взаємостосунки із партнером тощо. Вивчення репродуктивної поведінки свідчить, що для потреби у 5 та більше дітях провідними є економічні мотиви народжуваності, для потреби у 3–4 дітях – соціальні, а для потреби в 1–2 дітях – психологічні [1].

На думку О. Захарова, вагітність зумовлена інстинктом материнства, і її головною метою є продовження роду. Серед провідних факторів, які сприяють виникненню інстинкта материнства, можна виділити такі: праобраз материнства (інстинкт материнства у прабатьків та батьків), бажання мати дітей, позитивне сприйняття факту настання вагітності, позитивні відчуття на перше ворушіння

плоду, почуття співпереживання до дитини (перший крик новонародженої дитини викликає відчуття радості і бажання допомогти дитині), почуття близькості до дитини (перше прикладання до грудей), емоційний відгук матері (посмішка дитини у відповідь на доброзичливе ставлення батьків). Наявність цих факторів є умовою адекватного формування материнства та емоційного контакту із дитиною [6]. Дослідниця І. Щеглова критерієм визначення мотивації дітонородження вважає бажання любити і опікуватись беззахисною істотою без будь-якої винагороди за це для себе та можливість усиновлення у разі бездітності [16].

За своєю спрямованістю мотиви материнства можуть бути поділені на конструктивні та деструктивні.

Конструктивною вважають наступну мотивацію:

- бажання дати життя іншій людині зі всією її неповторністю та унікальністю («хочу дати життя новій людині»);
- переживання вагітності як належності до сімейної системи або вираження спільного бажання подружжя мати дитину («ми кохаємо один одного і хочемо створити сім'ю і мати спільну дитину»);
- прагнення мати дитину за умов психофізіологічної готовності до материнства, сформованої потреби у материнстві («хочу турбуватися про дитину», «хочу відчутти радість материнства»).

До деструктивних мотивів можна віднести:

- бажання народити істоту, яка втілить мрії та плани матері («моя дитина досягне того, чого я не змогла»);
- прагнення уникнути самотності («щоб відчувати себе хоч комусь потрібній»);
- прагнення компенсувати дефіцит любові до самої себе («хоч хтось мене буде любити»);
- прагнення відповідати соціальним очікуванням («бути як всі», «у всіх знайомих вже є діти»);
- вагітність як символ нового етапу в житті («хочу забути минуле і почати нове життя»);
- вагітність як спосіб досягнення псевдодиференціації від батьківської сім'ї («щоб батьки побачили, що я доросла», «народила всім назло»);
- вагітність як спосіб легалізації шлюбу та утримання партнера («щоб всі змирилися із шлюбом», «щоб повернути чоловіка або попередити розлучення»);
- вагітність заради збереження власного здоров'я («вагітність сприяє омолодженню організму», «боюсь, що після абортів не зможу мати дітей»);
- вагітність як засіб досягнення матеріальних чи соціальних благ («хочу мати статус багатодітної родини») [5].

У своєму дослідженні Г. Філіппова виокремлює наступні основні мотиви материнства:

- досягнути бажаного соціального і вікового статусу (я – доросла, самостійна жінка, яка займає

певне місце у суспільстві, має право на відповідне ставлення до себе в сім'ї і суспільстві);

– задоволення моделі повноцінного життя (людина повинна і може мати певні речі, без них її життя не повне, не таке, як у інших);

– прагнення продовжити себе, свій рід (залишити після себе щось у житті, що буде також забезпечувати це продовження – народжувати дітей, моїх внуків, правнуків);

– реалізація своїх можливостей (виховати дитину, передати їй свої знання, життєвий досвід);

– компенсація своїх життєвих проблем (щоб стала розумнішою, щасливішою за мене, отримала те, що не змогла отримати у житті я);

– розв'язання своїх життєвих проблем (оформити чи зміцнити шлюб, довести собі та іншим, що я здатна народити і бути матір'ю, врятуватись від самотності, мати помічника у старості);

– досягнення критичного для народження дитини віку;

– любов до дітей.

На думку дослідниці психології материнства, найскладнішим мотивом, у якому поєднується задоволення від спілкування із дитиною, інтерес до її внутрішнього світу, вміння і бажання сприяти розвитку її індивідуальності і усвідомлення того, що дитина стане самостійною, буде любити інших, є любов до дітей [14].

Найбільш інтенсивно трансформація мотиваційної системи жінки у напрямку посилення мотиву, пов'язаного із материнством, відбувається під час вагітності. Однак зміни у мотиваційному складнику психологічної готовності до материнства можуть і не відбуватися у зв'язку із мотиваційним конфліктом або через слабкість самої потреби у материнстві. Водночас мотивація дітонародження є не стільки реалізацією потреби у материнстві, скільки способом виходу із суб'єктивно важкої життєвої ситуації [16].

Дослідження мотиваційного компоненту психологічної готовності до материнства, зокрема репродуктивних мотивів, мають прогностичне значення для забезпечення адекватної моделі взаємодії матері і дитини і вказують на рівень психологічної готовності жінки до материнства.

Висновки. Мотиваційний складник є одним із основних у структурі психологічної готовності до материнства. Материнська мотиваційна сфера, яка формується протягом усього життя жінки, пов'язана із виникненням потреби у дитині та формуванням мотивів народження дитини (репродуктивних мотивів). Рішення народити дитину супроводжується цілим комплексом різних мотивів, найскладнішим серед яких є любов до дітей. У жінок, готових до материнства, переважають конструктивні мотиви, які сприяють створенню позитивних умов для розвитку дитини, зміцненню сім'ї. Головною особливістю мотива-

ційної сфери жінок, не готових до материнства, є наявність деструктивних мотивів, коли дитина розглядається як засіб досягнення усвідомлених або неусвідомлених цілей.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо у розробці методів діагностики репродуктивних мотивів вагітних жінок та аналізі їхнього впливу на психологічну готовність до материнства.

Література:

1. Антонов А. Социология рождаемости. Москва: Статистика, 1980. 271 с.
2. Брутман В., Панкратова М., Ениколопов С. Некоторые результаты обследования женщин, отказавшихся от своих новорожденных детей. Вопросы психологии. 1994. № 5. С. 31–36.
3. Брутман В., Филиппова Г., Хамитова И. Динамика психологического состояния женщин во время беременности и после родов. Вопросы психологии. 2002. № 1. С. 59–68.
4. Гурьянова Т. Развитие психологической готовности к материнству на стадии планирования беременности, во время беременности и после родов: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Барнаул, 2004. 176 с.
5. Добряков И. Перинатальная психология. СПб.: Питер, 2010. 272 с.
6. Захаров А. Ребенок до рождения и психотерапия последствий психических травм. СПб.: Союз, 1998. 144 с.
7. Зенкова Т. Особенности мотивационной сферы материнства беременных женщин с различным отношением к ребенку: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Хабаровск, 2005. 192 с.
8. Иванников В. Проблема потребности в теории деятельности. Вестник Московского университета. Серия Психология. 1983. № 2. С. 20–27.
9. Максименко С. Генеза здійснення особистості. Київ: Видавництво ТОВ «КММ», 2006. 240 с.
10. Матвеева Е. Анализ материнства с позиции теории деятельности. Київ: ВГГУ, 2004. 302 с.
11. Мещерякова С. Психологическая готовность к материнству. Вопросы психологии. 2000. № 5. С. 18–27.
12. Проскурняк О. Психологічна готовність до материнства та її компоненти. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. праць Ін-ту педагогіки і психології професійної освіти АПН України / за ред. Т. І. Сущенко. Київ-Запоріжжя, 2004. Вип. 31. С. 208–212.
13. Тіунова О. Психологічні умови формування відповідального ставлення до материнства у дівчат старшого шкільного віку: автореф.

- дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Ивано-Франківськ, 2008. 23 с.
14. Филиппова Г. Психология материнства: учеб. пособие. Москва: Изд-во Института психотерапии, 2002. 240 с.
15. Шмурак Ю. Пренатальная общность. Человек. 1993. № 6. С. 24–37.
16. Щеглова И. Особенности психического состояния и психотерапевтическая помощь беременным при угрожающем самопроизвольном аборте: автореф. дис. ... канд. мед. наук: 19.00.07. Ростов-на-Дону, 1995. 16 с.
17. Berne E. Transactional analysis in psychotherapy. New York: Grove Press, 1961. 124 p.

Чередниченко Т. В. Мотивация деторождения и ее связь с психологической готовностью к материнству

Статья посвящена исследованию мотивационного компонента в структуре психологической готовности к материнству. Рассмотрен онтогенез материнской мотивационной сферы и особенности репродуктивной мотивации женщины. Выполнен анализ мотивов деторождения и определена их связь с психологической готовностью к материнству. Отмечено, что исследование мотивационного компонента психологической готовности к материнству имеет прогностическое значение для обеспечения адекватной модели взаимодействия матери и ребенка и указывает на уровень психологической готовности женщины к материнству.

Ключевые слова: психологическая готовность к материнству, материнская мотивационная сфера, потребность в детях, потребность в материнстве, мотивация деторождения, репродуктивные мотивы.

Cherednychenko T. V. The Motivation for Child Birth and its Connection to the Psychological Maternity Readiness

The article investigates the motivational component in the structure of psychological readiness to maternity. The ontogenesis of maternal motivational sphere and the specific features of the woman's reproductive motivation are studied. The motives for procreation are analysed, and their connection with psychological maternity readiness is determined. It is stated that the research into the motivational component of psychological readiness to motherhood has a prognostic significance for providing an adequate model of interaction between the mother and the child, and determines the level of the woman's psychological maternity readiness.

Key words: psychological maternity readiness, maternal motivational sphere, need for children, need for maternity, motivation for childbirth, reproductive motives.